

Life
GRECABAT

LIFE GRECABAT
(LIFE17 NAT/GR/000522)

www.lifegrecabat.eu ■ www.facebook.com/lifegrecabat

Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Με τη συγχρηματοδότηση του Πράσινου Ταμείου.
Με την υποστήριξη του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη και του Ιδρύματος Σταύρος Σ. Νιάρχος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

Μουσείο
Φυσικής
Ιστορίας
Κρήτης

Ινστιτούτο Σπηλαιολογικών
Ερευνών Ελλάδας

ατεπε
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
& ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΙΣΝ / SNF

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS
FOUNDATION

Σσσς, τη μέρα κοιμάμαι

Βασίλης Χατζηρβασάνης

Κείμενο και σχέδια: Βασίλης Χατζηρβασάνης

Γραφιστική επιμέλεια: Άρης Βιδάλης

Επιστημονική επιμέλεια: Παναγιώτης Γεωργακάκης, Καλούστ Παραγκαμιάν

Οργάνωση και επιμέλεια έκδοσης: Θωμάς Αράπης, Γιώργος Παπαμιχαήλ (ΑΤΕΠΕ)

Πρόγραμμα LIFE17 NAT/GR/000522 - GRECABAT

"Greek Caves and Bats: Management Actions and Change of Attitude"

(«Ελληνικά Σπήλαια και Χειρόπτερα: Διαχειριστικές Δράσεις και Αλλαγή Συμπεριφοράς»)

Ιανουάριος 2020

Νυχτώνει.

Ώρα να πάμε σπίτι, ώρα για ύπνο...

Κι όμως, για κάποιους είναι ώρα να ξυπνήσουν,
ώρα για πρωινό φαΐ...

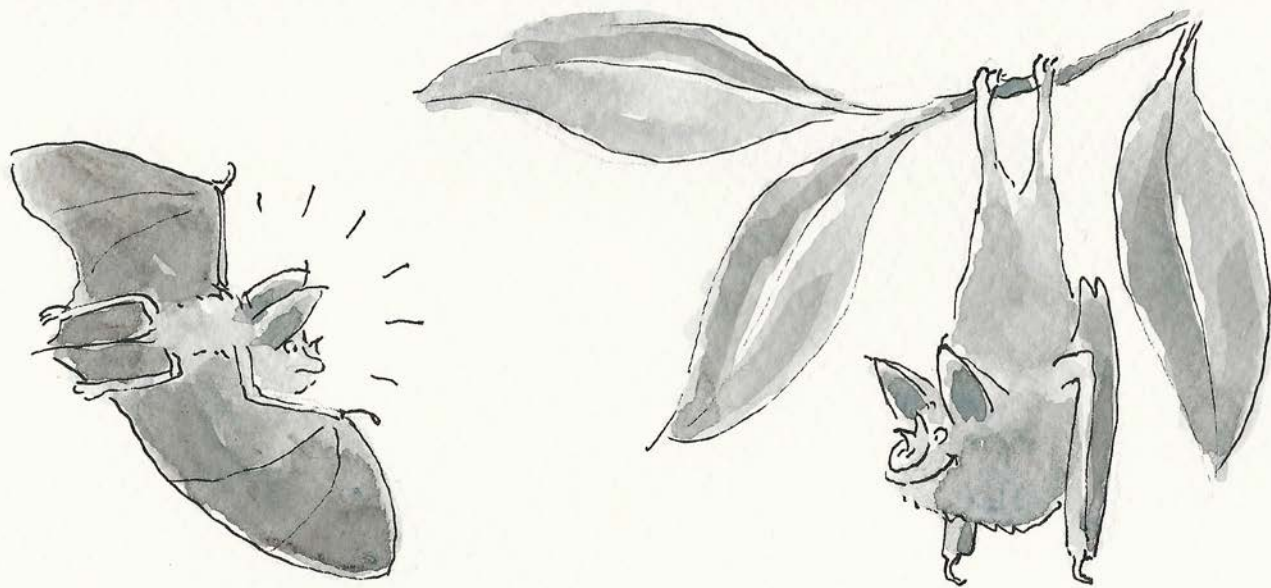
Τις ζεστές νύχτες, ο μικρός ρινόλοφος
τις περνούσε ...τρώγοντας.

Πετούσε ανάμεσα στους θάμνους τσιρίζοντας "Ι...ι...ι...ι..."
και, αν τυχόν άκουγε την ηχώ σε ένα κουνούπι ή πεταλουδίτσα,
γυρνούσε και το άρπαζε.

"Αυτή είναι ζωή!",
φώναξε ανάμεσα σε δυο μπουκιές.

“ΙΙΙΙΙ...ΙΙΙΙΙ...ΙΙΙΙΙ..., για να χορτάσεις φάε μεγάλες νυχτοπεταλούδες”,
φώναξε ο μεγάλος ρινόλοφος που κρεμόταν από ένα κλαδί.
Πέταξε να πιάσει μια περαστική νυχτοπεταλούδα
και γύρισε στο κλαδί του για να τη μασουλήσει.

“Άει...άει...άει...άει..., το καλό φαΐ δεν πετάει, περπατάει...άει...άει”, είπαν
οι μυωτίδες από το δάσος και τέντωσαν τα ποντικίσια τους αυτιά μήπως
ακούσουν αράχνες στα φύλλα ή χιλιοποδαρούσες στα χόρτα.

“Άαα...ααα...ααα..., άρπαξέ το γρήγορα και μην το περιμένεις”, φώναξε
η πτερυγονυχτερίδα πετώντας βολίδα από δέντρο σε θάμνο και από
μύγα σε νυχτοπεταλούδα.

“Οου...όου...όου..., άρπαξε τις ευκαιρίες, όχι το ίδιο φαΐ κάθε βράδυ”,
μουρμούρισε η τρανονυχτερίδα, που απόψε άφησε ήσυχα τα μεγάλα
σκαθάρια στο λιβάδι τους για να κυνηγήσει μεγάλες νυχτοπεταλούδες
στα φώτα του δρόμου.

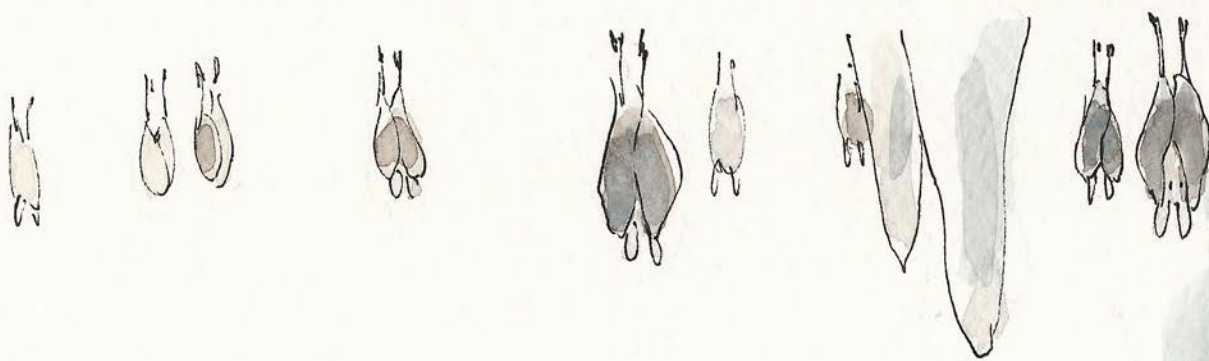
Ξημέρωσε και όλες οι νυχτερίδες πήγαν για ύπνο.

Πού; Στο πιο ήσυχο, το πιο προφυλαγμένο, το πιο σκοτεινό μέρος.

Στη σπηλιά τους.

"Πλιτς....πλατς" έσταζε το νερό
από τους σταλακτίτες.
Οι νυχτερίδες τους απέφυγαν ακούγοντας
την ηχώ της φωνής τους και πέταξαν
στις αγαπημένες κούρνιες τους,
όπου περίμεναν πεινασμένα νυχτεριδάκια.

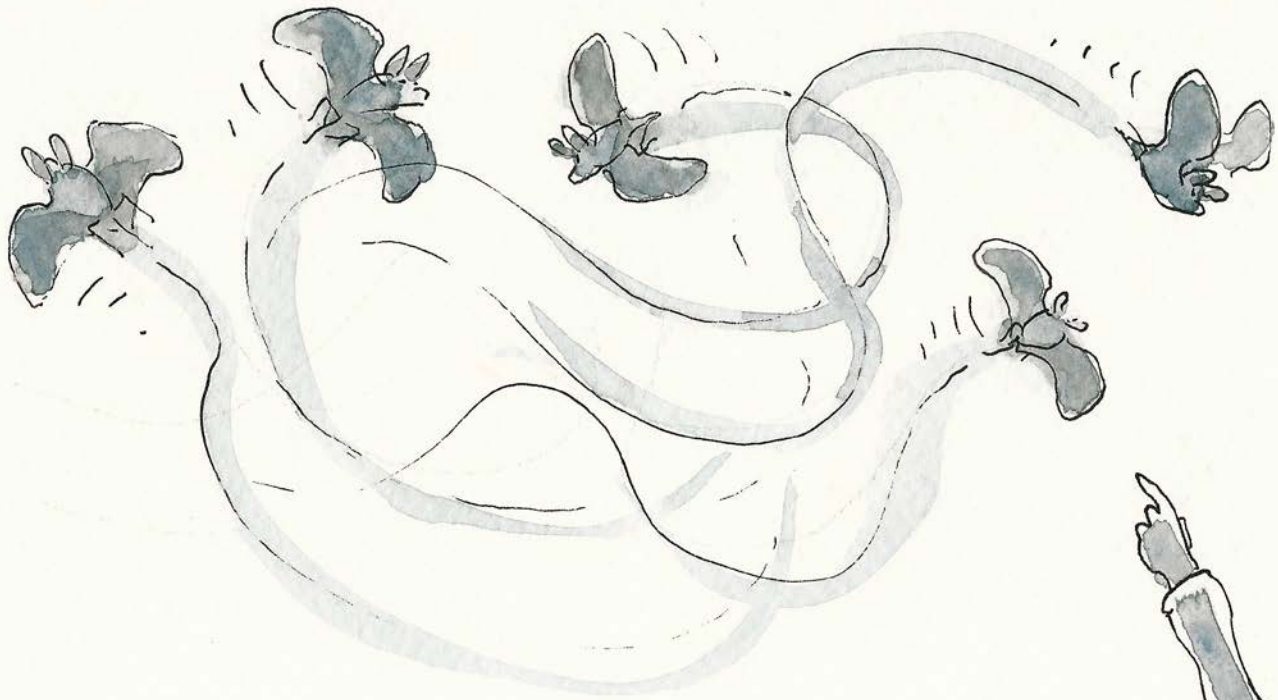
Κρεμάστηκαν ανάποδα από την οροφή -κάθε ρινόλοφος μόνος του,
οι μυωτίδες κολλημένες η μία στην άλλη, η πτερυγονυχτερίδα και
η τρανονυχτερίδα στριμωγμένες μέσα σε τρύπες- και όσες ήταν
μάνες άφησαν τα μικρά τους να σκαρφαλώσουν πάνω τους
για να θηλάσουν.

Στο έδαφος, πάνω σε ένα παχύ στρώμα από κοπριά
νυχτερίδων, περπατούσαν, κυνηγούσαν ή μασουλούσαν πλήθος
από σπηλαιόβιες ακρίδες, ξυλόψειρες, σαρανταποδαρούσες
και χιλιοποδαρούσες.

Και κοιμήθηκαν αυτές καλά κι εμείς καλύτερα. Όμως...

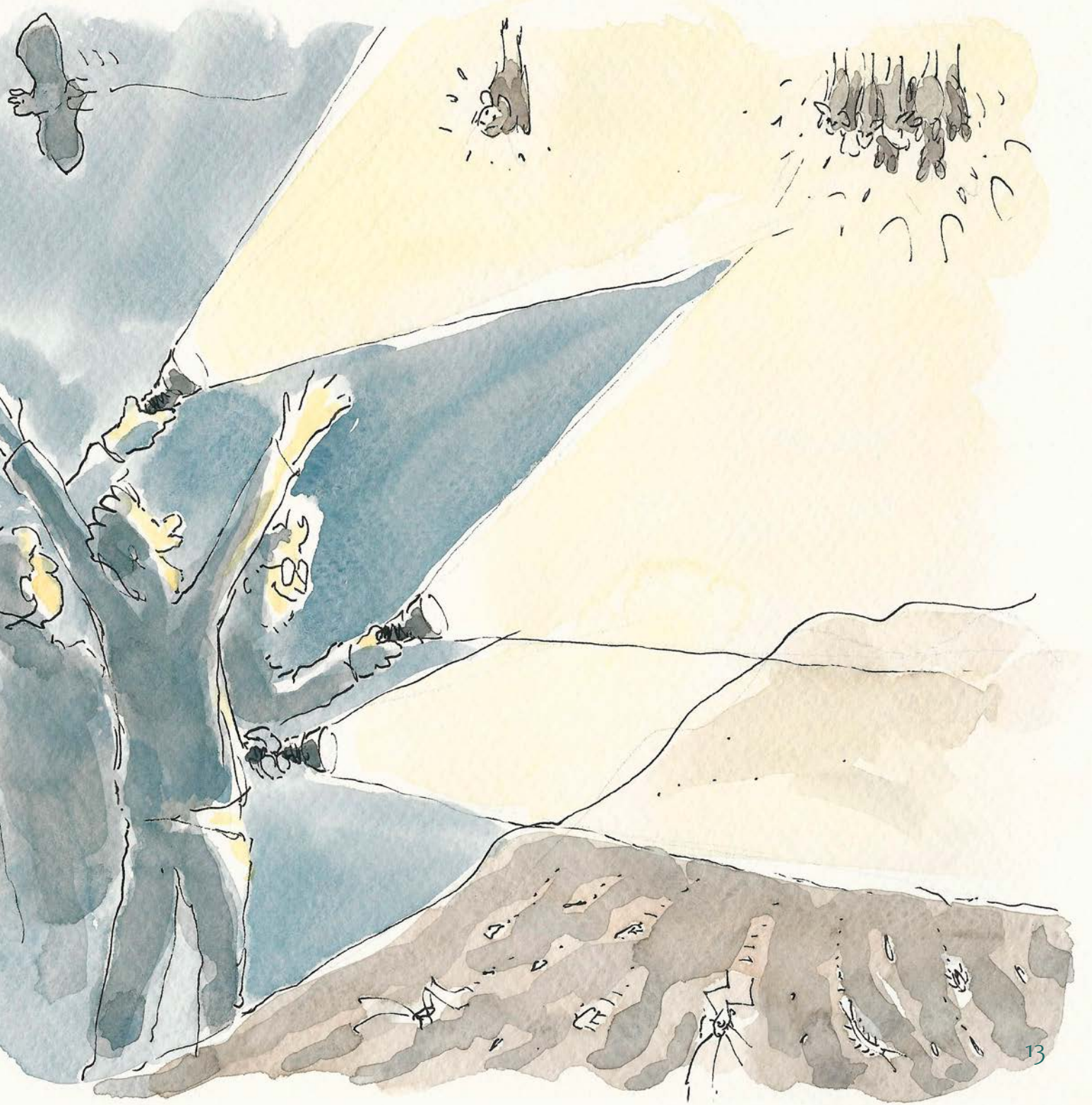
Καταστροφή!

Μια μέρα, λαμπερά φώτα άναψαν και άνθρωποι μπήκαν
να θαυμάσουν τη σπηλιά.

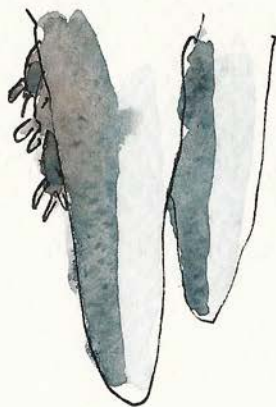
“Ααααααα!”, είπαν,

“Κρίμα να μη βλέπει κανείς τέτοιο θαύμα της φύσης.
Θα βάλουμε φώτα και θα ερχόμαστε κάθε μέρα”.

Το είπαν και το έκαναν.

“Τι φασαρία!”, φώναξε ο μικρός ρινόλοφος.

“Μόλις φύγει ένας, έρχεται άλλος”, γκρίνιαξαν οι μυωτίδες.

“Τα μωρά δεν ησυχάζουν με τόσο φως”, μурμουρίσε η τρανονυχτερίδα.

Πέταξαν όλη τη σπηλιά από άκρη σε άκρη,
μέχρι που βρήκαν μια ήσυχη γωνιά.

Κάτω από αυτές στριμώχτηκαν οι ακρίδες,
οι ξυλόψειρες και οι χιλιοποδαρούσες.

Σουρούπωσε.

Οι νυχτερίδες πέταξαν
πάνω από τα κεφάλια των ανθρώπων
και στριμώχτηκαν για να βγουν από την καινούργια πόρτα.

Πεινούσαν πολύ, όλη μέρα νηστικές.

Ευτυχώς, είχαν όλη τη νύχτα για να κυνηγήσουν.

Ξημέρωσε και οι νυχτερίδες γύρισαν στη σπηλιά,
αλλά βρήκαν την πόρτα κλειστή.

“Πού θα κοιμηθούμε τώρα;” κλαψούρισε ο μικρός ρινόλοφος.

“Πάμε σε εκείνο το παλιό σπίτι”, πρότεινε ο μεγάλος ρινόλοφος.

Πρώτα, όμως, οι μυωτίδες και η τρανονυχτερίδα κατάφεραν με πολλή
δυσκολία να τρυπώσουν στη σπηλιά και να πάρουν τα μικρά τους.

Το σπίτι ήταν χρόνια έρημο.
Αέρας, φως και νυχτερίδες
τρύπωσαν απ' το σπασμένο παράθυρο.

Οι νυχτερίδες πέταξαν στο πιο σκοτεινό δωμάτιο, διάλεξαν
η καθεμία τη γωνιά της και κοιμήθηκαν κρεμασμένες
ψηλά στη στέγη, μέσα στο τζάκι, πίσω από την πόρτα,
ακόμα και κάτω από το κρεβάτι.

Έτσι πέρασαν το καλοκαίρι, μέχρι που τα μικρά τους μεγάλωσαν.

Χειμώνιασε.

Αέρας και βροχή έμπαιναν
απ' το σπασμένο παράθυρο.

“Βρέχομαι, στριμωχτείτε να μπω πιο μέσα”,
γκρίνιαξε ο μικρός ρινόλοφος.

“Μη με στριμώχνετε, κοιμάμαι πάντα μόνος”,
δήλωσε ο μεγάλος ρινόλοφος.

“Τι θα κάνουμε, που η άνοιξη αργεί ακόμα;”
μουρμούρισε η τρανονυχτερίδα.

“Πάμε πίσω στη σπηλιά μας” είπαν όλες και πέταξαν.

Στη σπηλιά, κάτι είχε αλλάξει.

“Νυχτερίδες, ελάτε!”, έγραφε μια πινακίδα.

“Ανθρωποι, προσέξτε τις νυχτερίδες!”, έγραφε άλλη πινακίδα.

“Δεν έχει πόρτα!”, φώναξε ο μικρός ρινόλοφος.

“Έχει φράχτη με οριζόντια κάγκελα”, είπαν οι μυωτίδες.

“Για δες, μπορώ να πετάξω ανάμεσα στα κάγκελα”, μурμουύρισε η τρανονυχτερίδα.

“Πάμε για ύπνο!” είπαν όλες και μπήκαν.

Και μέσα
στη σπηλιά
κάτι είχε αλλάξει.

“Στο βάθος είναι σκοτεινά”,
φώναξε ο μικρός ρινόλοφος.

Εκεί ακριβώς βολεύτηκαν να κοιμηθούν.
Από κάτω ήρθαν και στριμώχτηκαν οι ακρίδες,
οι ξυλόψειρες και οι χιλιοποδαρούσες,
που χωρίς νυχτερίδες πέρασαν μεγάλες πείνες.

“Κάποιοι άνθρωποι φροντίζουν τη σπηλιά μας”
φώναξε ο μικρός ρινόλοφος.

“Αν φρόντιζαν και τα δέντρα μας...”, γκρίνιαξε ο μεγάλος ρινόλοφος.

“...και τις νυχτοπεταλούδες μας...”, μουρμούρισε η τρανονυχτερίδα.

“Σσοςσ, θέλουμε να κοιμηθούμε!” φώναξαν οι άλλες νυχτερίδες.

Και κοιμήθηκαν αυτές καλά κι εμείς καλύτερα.

Οι νυχτερίδες:

- Πετούν αληθινά, δεν ανεμογλιστρούν όπως οι ιπτάμενοι σκίουροι.
- Έχουν φτερούγες με λεπτό δέρμα που ενώνει τα μακριά δάχτυλα των "χεριών" με τα πόδια και την ουρά.
- Ζουν 10-40 χρόνια, περισσότερο από τα άλλα μικρά ζώα (τα ποντίκια ζουν ως 5 χρόνια και τα μικρά πουλιά ως 10).
- Γεννούν λίγα μικρά (όλα τα είδη της ιστορίας γεννούν μόνο ένα), που τα θηλάζουν μέχρι να πετάξουν.
- Χρησιμοποιούν ηχοεντοπισμό (σόναρ) για να βρουν τη λεία και το δρόμο τους, βγάζοντας σύντομες και πολύ τσιριχτές κραυγές (υπέρηχους, που το ανθρώπινο αυτί δεν ακούει) και ακούγοντας την ηχώ τους.
- Πέφτουν σε λήθαργο όταν δεν βρίσκουν έντομα να κυνηγήσουν.
- Ανήκουν σε διάφορα είδη (35-36 είδη στην Ελλάδα), καθένα με ιδιαίτερες προτιμήσεις σε έντομα, τόπο κυνηγιού και καταφύγιο.

“Είμαστε πέντε είδη *Rhinolophus* και όλοι φωνάζουμε από τη μύτη (που θυμίζει κεραία ραντάρ), κυνηγάμε κοντά σε ξέφωτα και κοιμόμαστε τυλιγμένοι στις φτερούγες μας”.

Ρινόλοφος

“Είμαστε δέκα είδη *Myotis* και όλες κυνηγάμε γύρω σε δέντρα -ή κάτω από αυτά- και κοιμόμαστε κολλημένες η μία στην άλλη μέσα σε σπηλιές”.

Μυωτίδα

Τρανονυχτερίδα

(*Eptesicus serotinus*)

Πτερυγονυχτερίδα

(*Miniopterus schreibersii*)

“Είμαι από τις πιο μεγαλόσωμες νυχτερίδες και χρειάζομαι ανοιχτό χώρο (ή φώτα δρόμων) για να κυνηγήσω, αλλά μπορώ να κοιμηθώ σε οποιαδήποτε ήσυχη τρύπα βράχου ή τοίχου”.

“Κυνηγώ γρήγορα με τα μακριά φτερά μου σε αραιά δέντρα ή θάμνους, πιάνω νυχτοπεταλούδες σε φώτα δρόμων, κουρνιαζω παρέα με τους δικούς μου”.

Τα σπηλαιόβια ασπόνδυλα:

- Ανήκουν σε διάφορες ομάδες ζώων, καθεμία με πολλά είδη μέσα κι έξω από τις σπηλιές.
- Κάποια είδη είναι **“τρωγλόξενα”** (χρησιμοποιούν τις σπηλιές για καταφύγιο ή για να φωλιάσουν), άλλα είδη είναι **“τρωγλόφιλα”** (ζουν είτε μέσα ή έξω από αυτές) και κάποια είναι **“τρωγλόβια”** (ζουν μόνιμα βαθιά στις σπηλιές)
- Τα τρωγλόβια είδη **“βλέπουν”** στο σκοτάδι με μακριές κεραίες, όχι με μάτια. Δεν έχουν χρώματα γιατί δεν χρειάζεται να κρυφτούν.
- Ένα τρωγλόβιο είδος υπάρχει μόνο σε μία ή λίγες σπηλιές μιας περιοχής και **πουθενά αλλού στον κόσμο.**

Κολλέμβολα

“Έχουμε έξι πόδια και μια ουρά για να πηδάμε, ζούμε μέσα στο χώμα και είμαστε τόσα πολλά που δεν θα χαθούμε όσα κι αν φάει ο ψευδοσκορπιός”.

Σαλιγκάρι

“Ζω μέσα κι έξω απ’ τις σπηλιές”.

Νηματόμορφο

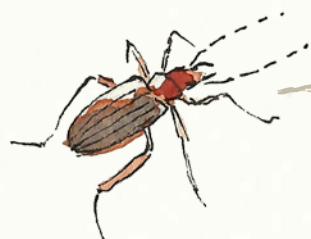
“Ναι, είμαι σκουλήκι και ζω μέσα σε ένα γρύλο ή μια αράχνη, αλλά έχω αμέτρητους μικροσκοπικούς συγγενείς που ζουν μέσα στο χώμα”.

Σπηλαιόβιο ισόποδο

“Έχω 14 πόδια και βράγχια (όπως οι ξαδέρφες μου οι γαρίδες), μόνο που ζω στις σπηλιές και τρώω νεκρά φυτά και γκουανό” (γκουανό = κοπριά νυχτερίδων).

**Σπηλαιόβιο
κολεόπτερο (σκαθάρι)**

“Είμαι κυνηγός τρεχάτος
και μαύρος, γιατί τα μαύρα
σαγόνια είναι
πιο σκληρά”.

Σπηλαιόβιος γρύλος

“Έχω ωραίες μακριές
κεραίες και πόδια,
για να βρίσκω το δρόμο μου
στη σκοτεινή σπηλιά,
το σπίτι μου”.

Ψευδοσκορπιός

“Δεν έχω κεντρί, αλλά
είμαι φοβερός κυνηγός
για τα ζωάκια που είναι
πιο μικρά από μένα”.

Σαρανταποδαρούσα

“Κοιμάμαι κάτω από πέτρες
και τρέχω να πιάσω μικρά
ζωάκια, μέσα κι έξω
από τις σπηλιές”.

A watercolor illustration of a forest floor. The background consists of vertical brushstrokes in shades of brown, tan, and grey, representing tree trunks and the ground. In the foreground, there are four insects: a small centipede on the left, a long orange millipede in the center, and two spiders on the right. Each insect is associated with a speech bubble containing text in Greek.

**Σπηλαιόβιο
αμφίποδο**

"Έχω συγγενείς
στις παραλίες,
αλλά εγώ ζω
μόνο σε λιμνούλες
μέσα στις
σπηλιές".

**Μυριάποδο
(χιλιοποδαρούσα)**

"Έχω πιο πολλά πόδια
απ' όλους, αλλά δεν
τρέχω αφού τα νεκρά
φυτά ή ζώα που τρώω
δεν περπατούν
καθόλου".

Αράχνη

"Οκτώ πόδια
μου φτάνουν
για να πιάσω
ζωάκια στο
σκοτάδι"

Σφαλάγγι

"Έρχομαι κι εγώ
στη σπηλιά να
κυνηγήσω, αλλά
δε μένω εδώ".

Εμείς και οι σπηλιές

- Οι σπηλιές είναι φυσική κληρονομιά, με όμορφες αίθουσες και μοναδικά σπηλαιόβια ζώα.
- Οι σπηλιές είναι πολιτιστική κληρονομιά, με προϊστορικά ευρήματα, αρχαία ιερά κι αμέτρητους θρύλους.
- Οι σπηλιές και οι υπόγειοι ποταμοί είναι ο δρόμος του νερού προς τις πηγές, τους υγρότοπους, τη θάλασσα, τα σπίτια μας.

Τι μπορούμε να κάνουμε;

- Ας μείνουμε κοντά στην είσοδο και ας αφήσουμε την υπόλοιπη σπηλιά στους κατοίκους της.

- Ας καθίσουμε λίγη μόνο ώρα μέσα στη σπηλιά, έτσι θα ενοχλήσουμε λιγότερο.

➤ Ας πάρουμε μαζί
τα σκουπίδια μας φεύγοντας.

➤ Ας αφήσουμε
τους σταλακτίτες
για να τους χαρούν
και οι επόμενοι.

➤ Ας μη ρυπαίνουμε
τα νερά που περνούν
από τις σπηλιές,
αυτά τροφοδοτούν
τις πηγές.

➤ Ας μην αλλοιώνουμε
την είσοδο μιας σπηλιάς,
ίσως δεν το αντέξουν
οι κάτοικοί της.

